

Категорія справи № 750/9620/20: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано для оприлюднення: не визначено. Зареєстровано: 30.10.2022. Забезпечено надання загального доступу: 01.11.2022.

Дата набрання законної сили: 26.10.2022

Номер судового провадження: 61-7187св22

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

26 жовтня 2022 року

м. Київ

справа № 750/9620/20

провадження № 61-7187св22

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду:

головуючого - Синельникова Є. В.,

суддів: Білоконь О. В., Осіяна О. М., Хопти С. Ф.,

Шиповича В. В. (суддя-доповідач),

секретаря судового засідання -Клімковської Х. І.,

учасники справи:

позивач (відповідач за зустрічним позовом) - ОСОБА_1 ,

відповідач (позивач за зустрічним позовом) - ОСОБА_2 ,

третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, - Управління (служба) у справах дітей Чернігівської міської ради,

за участі:

позивача (відповідача за зустрічним позовом) - ОСОБА_1 ,

відповідача (позивача за зустрічним позовом) - ОСОБА_2 ,

представника третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, - ОСОБА_3 ,

розглянув у відкритому судовому засіданні у приміщенні Верховного Суду

(м. Київ, проспект Повітрофлотський, 28) касаційну скаргу ОСОБА_2 на постанову Чернігівського апеляційного суду, у складі колегії суддів: Шитченко Н. В., Висоцької Н. В., Мамонової О. Є.,

від 21 червня 2022 року,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог

У жовтні 2020 року ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом до

ОСОБА_2 , в якому просила визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з матір`ю за адресою: АДРЕСА_1 .

Позовні вимоги мотивовані тим, що з 12 червня 2015 року вона перебувала у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_2 , який розірвано на підставі рішення суду 03 червня 2019 року. Від шлюбу мають сина ОСОБА_4 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 . Після розірвання шлюбу дитина залишилась проживати з матір`ю.

Із листопада 2019 року вона перебуває у фактичних шлюбних відносинах з ОСОБА_5 та проживає з дитиною у його квартирі за адресою:

АДРЕСА_1 .

Вказувала, що дитині створені всі належні умови для проживання та розвитку. У період шлюбу та після його припинення саме вона займалась фізичним та духовним розвитком дитини, належним чином ставилася до виконання своїх батьківських обов'язків, матеріально забезпечувала дитину всім необхідним для повноцінного проживання та гармонійного розвитку, має з сином стійкий психологічний контакт та прив'язаність.

У січні 2021 року ОСОБА_2 звернувся до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1, в якому просив визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 із батьком за адресою: АДРЕСА_2.

На обґрунтування позову зазначав, що із грудня 2020 року дитина проживає з ним та не бажає повертатися до матері. Зі слів сина йому стало відомо, що співмешканець ОСОБА_1 неодноразово кричав та застосовував до дитини фізичне насильство. Мати дитини не виконує належним чином батьківські обов'язки, натомість батьком створені усі належні умови для проживання та розвитку сина. Вказував на те, що має постійне місце проживання та дохід, його стан здоров'я задовільний, алкогольні та наркотичні засоби не вживає, позитивно характеризується, завжди виконував та виконує свої батьківські обов'язки з виховання та утримання дитини.

Ухвалою Деснянського районного суду м. Чернігова від 15 січня 2022 року зустрічний позов прийнято до спільного розгляду із первісним позовом.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Деснянського районного суду м. Чернігова, у складі судді

Логвіної Т. В., від 25 листопада 2021 року у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 відмовлено. Зустрічний позов ОСОБА_2 задоволено. Визначено місце проживання малолітнього ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, разом з батьком.

Відмовляючи у задоволенні позову ОСОБА_1 та задовольняючи зустрічний позов ОСОБА_2, суд першої інстанції виходив з того, що безперервне проживання дитини з батьком на даний час забезпечує її розвиток у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що є благополучним та не потребує зміни місця проживання дитини. Районний суд, врахувавши обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінку батьків щодо дитини та інтереси дитини, дійшов висновку, що саме батько створить належні умови для морального, духовного та фізичного розвитку дитини, у зв'язку з чим визначив місце проживання малолітнього ОСОБА_4 із батьком.

При цьому районний суд відхилив висновок органу опіку та піклування щодо доцільності визначення місця проживання дитини з матір'ю, оскільки при його складанні не були досліджені умови проживання дитини за місцем реєстрації ОСОБА_1 по АДРЕСА_3, де зареєстровано шість осіб.

Короткий зміст постанови апеляційного суду

Постановою Чернігівського апеляційного суду від 21 червня 2022 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 25 листопада 2021 року скасоване та ухвалене нове рішення про задоволення позову ОСОБА_1. Визначено місце проживання малолітнього ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, разом з матір'ю. У задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2 відмовлено. Стягнуто із ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 2 202,80 грн судового збору.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що від часу проживання з батьком малолітній ОСОБА_4 не зустрічався з матір'ю через позицію

ОСОБА_2, припинив відвідувати дошкільний навчальний заклад, не має необхідних для свого віку планових щеплень перед вступом до школи, а тому висновок районного суду про те, що саме батько створить якнайкращі умови для морального, духовного та фізичного розвитку дитини, є передчасним.

При цьому колегія суддів дійшла висновку, що поведінка ОСОБА_2 свідчить про надання ним переваги своїм інтересам над інтересами дитини, яка проявляє прихильність до обох батьків. Натомість перешкоди, створені батьком, у спілкуванні сина з матір'ю суперечать якнайкращим інтересам дитини, а відсутність можливості соціалізації дитини через припинення відвідування дошкільного навчального закладу без поважних причин не сприяє її повноцінному розвитку.

Крім того, суд першої інстанції, відхиливши висновок органу опіку та піклування, помилково вказав на недослідження умов проживання дитини за місцем реєстрації ОСОБА_1 по

АДРЕСА_3, оскільки при наданні висновку було проведено обстеження умов за місцем фактичного проживання дитини по АДРЕСА_1, за якою мати і просила визначити місце проживання сина разом з нею.

Переваг у житлово-побутових умовах ОСОБА_2 перед ОСОБА_1 не має.

За таких обставин, враховуючи інтереси малолітньої дитини, її психологічний стан та особливості фізичного розвитку, право на гармонійний розвиток та належне виховання, а також, дотримуючись балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в інтересах дитини, взявши до уваги висновок органу опіку та піклування, житлово-побутові умови проживання кожного з батьків, колегія суддів дійшла висновку про задоволення позову ОСОБА_1 щодо визначення місця проживання дитини із нею.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

В касаційній скарзі на постанову Чернігівського апеляційного суду

від 21 червня 2022 року ОСОБА_2, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить оскаржене судові рішення скасувати та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Надходження касаційної скарги до суду касаційної інстанції

27 липня 2022 року ОСОБА_2 подав касаційну скаргу на постанову Чернігівського апеляційного суду від 21 червня 2022 року.

Ухвалою Верховного Суду від 08 серпня 2022 року відкрито касаційне провадження.

У серпні 2022 року справа надійшла до Верховного Суду.

Ухвалою Верховного Суду від 08 вересня 2022 року справу призначено до розгляду у складі колегії із п'яти суддів.

Ухвалою Верховного Суду від 05 жовтня 2022 року викликано в судові засідання для надання особистих пояснень ОСОБА_1, ОСОБА_2 та представника Управління (служби) у справах дітей Чернігівської міської ради.

Ухвалою Верховного Суду від 24 жовтня 2022 року задоволено клопотання ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції із приміщення Деснянського районного суду м. Чернігова.

Аргументи учасників справи**Доводи особи, яка подала касаційну скаргу**

Підставою касаційного оскарження судових рішень заявник вказує те, що апеляційний суд не врахував висновки, викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц, у постановах Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17, від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18 (пункт 1 частини другої

статті 389 ЦПК України).

Вважає, що апеляційний суд не дав оцінки всім обставинам справи, зокрема, що матір дитини без узгодження з батьком змінила місце проживання дитини, почавши проживати із жовтня 2020 року в квартирі

АДРЕСА_4, замість квартири № 43 за цією ж адресою.

Не погоджується з висновками апеляційного суду про те, що із 22 грудня

2020 року він самостійно в односторонньому порядку змінив місце проживання дитини, оскільки дитина в цей період часу могла жити на рівних правах як у матері, так і у батька за їх зареєстрованим місцем проживання.

ОСОБА_1 не зареєструвала своє місце проживання в квартирі АДРЕСА_4, проживає за вказаною адресою без згоди власника, а тому суд першої інстанції правильно відхилив висновок органу опіки та піклування, оскільки ОСОБА_1 у разі виселення змушена буде повернутись до квартири № 43, в якій зареєстровано шість осіб та умови проживання в якій не досліджувались.

Апеляційний суд не звернув уваги, що ОСОБА_1 змінила місце проживання та місце проживання дитини у зв'язку з тим, що стала проживати однією сім'єю з ОСОБА_5, який підвищував голос, сварив та підіймав руку на дитину. У подальшому він почав помічати, що дитина чимось занепокоєна, налякана, заїкається, стала менш комунікабельна.

У грудні 2020 року ОСОБА_4 виявив бажання і залишився проживати з батьком та повідомив, що боїться співмешканця матері ОСОБА_5 і не бажає з ним жити, оскільки останній грубо себе поводить, підвищує голос і вдарив його ременем.

В апеляційному суді під час судового засідання від 01 червня 2022 року ОСОБА_1 підтвердила, що її співмешканець вдавався до таких методів виховання дитини, як застосування фізичної сили.

Звертає увагу на відсутність у матеріалах справи акту обстеження умов проживання дитини за адресою: АДРЕСА_1.

Сам по собі висновок органу опіки та піклування, в якому констатовано наявність відповідних умов, не може встановлювати факт сприятливих чи несприятливих для дитини умов проживання.

Крім того, органом опіки та піклування не був врахований висновок психолога від 16 лютого 2021 року про те, що дитина перебуває у стабільному доброму психоемоційному стані, має виражену прихильність до батька та без вагань зазначає про бажання проживати з ним. При цьому дитина не має негативного ставлення до матері та виявляє бажання бачитись з нею, хотів би об'єднання сім'ї.

Щодо врахованого органом опіки та піклування висновку громадської організації «Чернігівська міська асоціація «Конкордія», в якому зазначено, що в житті дитини матір відіграє більш важливу роль ніж батько, то вказаний висновок зроблений без врахування фактичних обставин справи, а тому не містить інформації щодо предмета доказування і не може бути належним доказом.

Також наголошує, що за його зустрічним позовом органом опіки та піклування не складено висновку.

Апеляційний суд безпідставно зазначив про наявність перешкод з боку батька у спілкуванні матері з сином. До того ж ОСОБА_1 починаючи з

22 грудня 2020 року сама не часто виявляла бажання бачитись та спілкуватися з дитиною.

Стверджує, що невідвідування дитячого садка не завжди може суперечити інтересам дитини чи значною мірою впливати на її розвиток. Крім того, матір могла забрати дитину з дитячого садка і більше не повернути її батькові, а тому він самостійно займається розвитком сина. У цьому також допомагає його тітка, коли він знаходиться на роботі.

Не проведення із 2019 року планових щеплень дитині пояснює тим, що намагався не піддавати дитину ризику та не відвідувати заклади охорони здоров'я в яких наявне масове скупчення людей. Лікар-педіатр підтвердив, що він звертався до нього як особисто, так і в телефонному режимі.

Суд апеляційної інстанції не встановив яким чином матір брала або намагалась брати участь у розвитку дитини за час її проживання у батька, чи піклувалась вона про стан здоров'я дитини, тоді як ОСОБА_1 за вказаний період часу не брала участі в матеріальному забезпеченні дитини, у додаткових витратах та не сплачувала аліменти на дитину.

Із 22 грудня 2020 року син проживає разом з батьком і це може свідчити про формування у нього прив'язаності до батька та місця проживання.

У серпні 2022 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду клопотання про долучення доказів щодо проведення щеплень дитині для зарахування до загальноосвітньої школи.

Також у серпні 2022 року ОСОБА_2 подав до Верховного Суду клопотання про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, очікуваний розмір яких становить 7 000 грн.

В судовому засіданні ОСОБА_2 підтвердив доводи касаційної скарги, наполягав на її задоволенні. Пояснив, що за його рішенням, наразі син перебуває на сімейній формі навчання. З приводу застосування насильства до сина у правоохоронні органи він не звертався. Вважає, що у грудні

2020 року змінив місце проживання дитини не самовільно, а оскільки про це його попросив син. У 2022 році після початку бойових дій на території

м. Чернігова ОСОБА_1 пропонувала вивезти сина за межі України, однак він відмовився передати їй дитину, оскільки вважав, що в такому випадку може більше не побачить сина. На почергове проживання сина з батьком та матір'ю не погоджувався.

Доводи особи, яка подала відзив на касаційну скаргу

У червні 2022 року ОСОБА_1 подала до Верховного Суду відзив на касаційну скаргу, в якому, посилаючись на законність та обґрунтованість оскаржуваного судового рішення, просить касаційну скаргу залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду залишити без змін.

Звертає увагу на помилковість посилань заявника про неврахування апеляційним судом висновків щодо застосування норм права у подібних справах, викладених Великою Палатою Верховного Суду у справі

№ 402/428/16-ц та Верховним Судом у справах № 712/11527/17,

№ 377/128/18, оскільки у зазначених справах встановлені інші фактичні обставини. Погоджуючись з висновками апеляційного суду по суті спору, вважає доводи касаційної скарги безпідставними.

В судовому засіданні ОСОБА_1 підтвердила доводи відзиву на касаційну скаргу. Пояснила, що ОСОБА_2 фактично тримає дитину в себе вдома і, не дивлячись на її неодноразові звернення, перешкоджає нормальному спілкуванню з дитиною. Натомість під час проживання дитини разом із нею вона ніколи не перешкождала спілкуванню дитини із батьком, у тому числі і наодинці. Однак, забравши дитину після свята у дитячому садку в грудні

2020 року, ОСОБА_2 сина їй не повернув і продовжує утримувати в себе. Заперечує проти того, щоб замість матері дитину виховувала тітка

ОСОБА_2. Звертає увагу, що ОСОБА_2 під час бойових дій у м. Чернігові відмовився дозволити сину тимчасово виїхати разом із нею за межі України. Застосування насильства до малолітнього ОСОБА_4 заперечує.

Представник Управління (служби) у справах дітей Чернігівської міської ради Овсяник О. М. в судовому засіданні пояснив, що орган опіки та піклування повністю підтверджує свій висновок щодо доцільності визначення місця проживання дитини разом із матір'ю. Зазначив, що в органі опіки та піклування відсутня інформація щодо застосування насильства до дитини. Відомості про те, що переселення до матері створить загрозу для фізичного та психологічного здоров'я дитини, у органу відсутні.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

Із 12 червня 2015 року ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Новозаводського районного суду м. Чернігова від 03 червня 2016 року у справі № 751/461/19.

Від шлюбу сторони мають спільного сина - ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1.

ОСОБА_1 та її син ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_1, зареєстровані за адресою: АДРЕСА_3.

ОСОБА_2 зареєстрований і проживає в гуртожитку за адресою:

АДРЕСА_2.

Із жовтня 2020 року малолітній ОСОБА_2 проживав разом з матір'ю у квартирі за адресою: АДРЕСА_1, в якій створені належні умови для виховання та розвитку дитини. За час проживання з матір'ю, дитина відвідувала Чернігівський дошкільний навчальний заклад № 54.

Із 22 грудня 2020 року ОСОБА_4 проживає разом з батьком ОСОБА_2 за адресою: АДРЕСА_6 .

Із 11 жовтня 2018 року ОСОБА_1 працювала у ТОВ «Сільпо-Фуд» продавцем продовольчих товарів, за місцем роботи характеризувалася позитивно, а з 05 грудня 2018 року працює у ТОВ «Бірівіль» на посаді продавця продовольчих товарів.

Із 05 грудня 2018 року по теперішній час ОСОБА_2 працює у ТОВ «Сільпо-Фуд» на посаді оброблювача риби, рибного відділу магазину № 92. За місцем характеризується позитивно.

Згідно із характеристикою КП «ЖЕК-10» Чернігівської міської ради

від 05 січня 2021 року, за час проживання ОСОБА_2 по

АДРЕСА_2 , скарг на його поведінку не надходило.

ОСОБА_2 на обліку у КП «Чернігівська обласна психоневрологічна лікарня» Чернігівської обласної ради, а також під наглядом лікаря-психіатра не перебуває.

Актом обстеження умов проживання ОСОБА_2 за адресою: АДРЕСА_2 , встановлено що для життя та виховання дитини обладнаний куточок - окреме ліжко, стіл для занять, наявний комп'ютер, планшет, іграшки, акваріум. Дитячі речі відповідають віку та сезону.

За інформацією ПП «Тесла» від 20 жовтня 2020 року ОСОБА_4 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1 , перебуває під наглядом лікаря педіатра

ОСОБА_6 із 31 серпня 2020 року. З моменту укладення декларації мати не зверталась до лікаря педіатра щодо проблем зі здоров'ям дитини, зі слів лікаря педіатра, дитина немає хронічних захворювань. На прийом з приводу укладення декларації з дитиною приходила мати. З батьком дитини лікар педіатр не спілкувався.

За повідомленням Чернігівського дошкільного навчального закладу № 54

від 28 грудня 2020 року, ОСОБА_4 відвідує даний заклад, групу № 5 «Ромашка» середнього дошкільного віку. У грудні 2020 року дитина була в дошкільному закладі - 14, 15, 16, 17, 21 числа. Не відвідує заклад із 01 по

11 грудня 2020 року та із 22 грудня 2020 року по час складання довідки.

За повідомленням Чернігівського дошкільного навчального закладу № 54

від 13 січня 2021 року ОСОБА_4 із 22 грудня 2020 року по час складання довідки не відвідує дошкільний заклад.

ОСОБА_1 28 грудня 2020 року зверталася до Служби у справах дітей Чернігівської міської ради та 25 грудня 2020 року до відділу поліції з приводу неможливості спілкування з сином, вжиття заходів до ОСОБА_2 та повернення їй малолітньої дитини.

Психологічним висновком Громадської організації «Чернігівська міська асоціація «Конкордія» від 16 листопада 2020 року встановлено, що в сьогоденні житті ОСОБА_4 матір відіграє більш важливу роль, ніж батько, що обумовлено його місцем постійного проживання та постійною опікою з боку матері. Нова сім'я ОСОБА_4 у складі вітчима ОСОБА_7 , який фактично виконує соціальну роль «батька» та психологічно впливає на його ставлення і соціальний розвиток. Виявлено наявну позитивну ідентифікацію з чоловічою статтю та поводження з вітчимою ОСОБА_7 та його сином ОСОБА_8 , що в цілому відтворює позитивну модель повноцінної сім'ї та правил поводження в ній. Рекомендовано не обмежувати спілкування дитини з рідним батьком та давати всіляку можливість батьку без перешкод спілкуватися з дитиною у спеціально визначені терміни та дні.

За висновком психолога № 04/0221 від 16 лютого 2021 року, на момент проведення психодіагностичних заходів ОСОБА_4 перебуває у стабільному доброму психоемоційному стані, має виражену прихильність до батька та без вагань зазначає про бажання проживати з ним. При цьому не має негативного ставлення до матері та виявляє бажання бачитись із нею, хотів би об'єднання сім'ї.

За інформацією ПП «Тесла» від 14 червня 2022 року, наданої на запит апеляційного суду, ОСОБА_4 перебуває під наглядом лікаря педіатра ОСОБА_6 згідно з декларацією. Законним представником пацієнта в декларації зазначена ОСОБА_1 . При цьому ОСОБА_2 звертався до лікаря педіатра щодо стану здоров'я дитини особисто та в телефонному режимі. Відповідно до графіку ОСОБА_4 проведені наступні щеплення:

1) БЦЖ (1 шт) - 09 лютого 2016 року; 2) Поліо (4 шт) - 17 березня 2016 року, 13 квітня 2016 року, 18 серпня 2016 року, 21 серпня 2017; 3) АКДП (4 шт) -

02 червня 2016 року, 13 липня 2016 року, 20 жовтня 2016 року, 21 серпня

2017 року; 4) КПК (1 шт) - 30 січня 2017 року; 5) Гепатит Б (3 шт) - 02 червня 2016 року, 30 вересня 2016 року, 01 серпня 2017; 6) Гемofilьна інфекція

(3 шт) - 13 липня 2016 року, 20 вересня 2016 року, 31 січня 2019 року.

На даний час, згідно графіку, необхідно провести щеплення: 1 доза КПК,

1 доза Поліо, 1 доза АДП.

Згідно із висновком від 21 січня 2021 року орган опіки та піклування з урахуванням інтересів дитини, вважав за доцільне визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з матір'ю ОСОБА_1, врахувавши при цьому, що обидва батьки характеризуються позитивно, мають постійне місце проживання та працевлаштовані, однак за психологічним висновком мати відіграє більш важливу роль у житті дитини. При цьому орган опіки та піклування встановив, що первісно за домовленістю ОСОБА_1 та ОСОБА_2 дитина проживала у батьків потижно. Із жовтня 2020 року ОСОБА_4 проживав із матір'ю та відвідував дитячий садок. Із 22 грудня 2020 року ОСОБА_4 почав проживати із батьком та припинив відвідувати дошкільний навчальний заклад.

Допитані в суді першої інстанції свідки ОСОБА_9, ОСОБА_10,

ОСОБА_11 та ОСОБА_12 вважали, що дитині буде краще проживати разом з батьком.

Позиція Верховного Суду

Відповідно до частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; 2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Касаційна скарга не підлягає задоволенню.

Мотиви, з яких виходив Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до статті 400 ЦПК України переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які передбачені пунктами 1, 3, 4, 8

частини першої статті 411, частиною другою статті 414 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

За змістом частин першої, другої та п'ятої статті 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою статті 7 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Статтею 51 Конституції України визначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція про права дитини), визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини, держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Стаття 9 Конвенції про права дитини зобов'язує держави-учасниці забезпечувати, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і

процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Базові положення принципу забезпечення найкращих інтересів дитини покладені в основу багатьох рішень Європейського суду з прав людини

(далі - ЄСПЛ), які стосуються застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України

від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР.

При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (рішення ЄСПЛ від 16 липня

2015 року у справі «Мамчур проти України», рішення від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України»).

Аналіз практики ЄСПЛ дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини.

Частиною першою статті 14 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що діти та батьки не повинні розлучатися всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою статті 157 цього Кодексу.

Статтею 157 СК України передбачено, що той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Відповідно до статті 160 СК України місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків.

Відповідно до частини першої, другої статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

Частинами четвертою та п'ятою статті 19 СК України передбачено, що при розгляді судом спорів щодо визначення місця проживання дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Апеляційний суд встановив, що у грудні 2020 року, тобто після відкриття провадження у розглядуваній справі та до вирішення судом спору по суті, ОСОБА_2 самостійно в односторонньому порядку змінив місце проживання дитини і з цього часу перешкоджав у спілкуванні дитини із матір'ю та припинив відвідування дитиною дошкільного навчального закладу, мотивуючи це побоюванням, що ОСОБА_1 забере та не поверне йому дитину.

Суд апеляційної інстанції, з урахуванням встановлених обставин та досліджених доказів, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для визначення місця проживання малолітнього ОСОБА_4 з матір'ю з огляду на те, що батько, хоча й створив належні умови для проживання дитини, однак, перешкоджаючи ОСОБА_1 у спілкуванні із сином та припинивши відвідування дошкільного навчального закладу без поважних причин, діяв всупереч інтересам дитини.

Колегія суддів погоджується з такими висновками, оскільки створювані одним із батьків для іншого протягом тривалого часу перешкоди у вихованні дитини та спілкуванні з нею мають наслідком руйнування зв'язків із сім'єю, до якої належить як батько, так і мати дитини, а отже в такому разі поведінка того із батьків, хто створює перешкоди, суперечить сімейним цінностям та не відповідає найкращому забезпеченню інтересів дитини.

До подібних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 12 січня

2022 року у справі № 663/724/19.

Посилання ОСОБА_2 на те, що ОСОБА_1 без узгодження з ним змінила місце проживання дитини із квартири № 43 на квартиру

АДРЕСА_4, не є підставою для скасування постанови апеляційного суду, оскільки в матеріалах справи відсутні відомості про створення ОСОБА_1 перешкод спілкуванню батька з сином, а також про те, що така зміна місця проживання суперечить інтересам дитини.

Факт створення нової сім'ї ОСОБА_1 не є обставиною, яка унеможливує визначення місця проживання дитини з нею чи надає перевагу батькові у визначенні місця проживання дитини з ним.

Відомості щодо притягнення ОСОБА_1 або ОСОБА_5 до відповідальності за вчинення насильства щодо дитини в матеріалах справи відсутні, як і звернення ОСОБА_2 до правоохоронних органів з цього приводу.

Доводи касаційної скарги про те, що органом опіки та піклування не досліджувались умови проживання в квартирі

АДРЕСА_7 на правильність висновків апеляційного суду не впливають.

Так, у постанові Верховного Суду від 03 травня 2018 року у справі

№ 607/1091/16 зазначено, що місце проживання малолітньої дитини з одним із батьків визначається або за місцем проживання матері чи батька, або за конкретною адресою.

ОСОБА_1, звертаючись з позовом до суду, просила визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_4 з нею за адресою:

АДРЕСА_1, а тому орган опіку та піклування, надаючи висновок щодо вирішення справи, обґрунтовано досліджував умови проживання саме за вказаною адресою.

Колегія суддів відхиляє доводи заявника про відсутність у матеріалах справи акту обстеження умов проживання за адресою:

АДРЕСА_1, оскільки зі змісту висновку органу опіку та піклування вбачається, що умови проживання за цією адресою були досліджені та встановлено наявність належних умов для виховання та розвитку дитини, про що складено відповідний акт.

Під час розгляду справи в суді першої інстанції ОСОБА_2 не вказував на необхідність витребування цього акту.

Наявність висновку органу опіки та піклування щодо доцільності проживання дитини із матір'ю не вимагає надання окремого висновку про недоцільність проживання дитини з батьком, оскільки за обставин розглядуваної справи батьки і дитина проживають в м. Чернігові, а отже орган опіки та піклування Чернігівської міської ради був вправі в одному висновку вирішувати питання доцільності проживання дитини з одним із батьків.

Питання встановлення спільної фізичної опіки над дитиною сторонами справи не ініціювалося та судом першої інстанції не досліджувалося. Суд касаційної інстанції в силу своїх повноважень позбавлений такої можливості.

При цьому незалежно від визначення місця проживання дитини - легальна опіка щодо дитини (всі питання, пов'язані з вихованням, розвитком, навчанням тощо) підлягають вирішенню за згодою обох батьків, з урахуванням інтересів дитини.

За встановлених обставин, висновки апеляційного суду не суперечать висновкам, викладеним у постанові Великої Палати Верховного Суду

від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц, у постановках Верховного Суду від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17, від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18, на які заявник посилається як підставу касаційного оскарження.

Інші доводи касаційної скарги переважно зводяться до необхідності переоцінки доказів та не спростовують встановлені у справі фактичні обставини та висновки, які обґрунтовано викладені у мотивувальній частині оскаржуваної постанови апеляційного суду.

Встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Якщо порушень порядку надання та отримання доказів у суді першої інстанції апеляційним судом не встановлено, а оцінка доказів зроблена як судом першої, так і судом апеляційної інстанцій, то суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів (постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року в справі № 373/2054/16-ц).

Відповідно до усталеної практики ЄСПЛ (зокрема, рішення у справі «Пономарьов проти України») повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду, перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію.

Європейський суд з прав людини неодноразово відзначав, що рішення національного суду повинно містити мотиви, які достатні для того, щоб відповісти на істотні аспекти доводів сторін (рішення ЄСПЛ у справі Ruiz Torija v. Spain, серія А, № 303-А, §§ 29-30). Це право не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, використаний стороною, більше того, воно дозволяє судам вищих інстанцій підтримати мотиви, наведені судами нижчих інстанцій, без того, щоб повторювати їх.

З огляду на приписи статті 400 ЦПК України не підлягає задоволенню клопотання ОСОБА_2 про приєднання до матеріалів справи нових доказів на стадії касаційного провадження.

Відповідно до статті 410 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо рішення, переглянуте в передбачених статтею 400 цього Кодексу межах, ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань.

Зважаючи на викладене, Верховний Суд, переглянувши оскаржуване судове рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, дійшов висновку про відсутність підстав для скасування постанови апеляційного суду.

Наявність обставин, за яких відповідно до частини першої статті 411

ЦПК України судове рішення підлягає обов'язковому скасуванню, касаційним судом не встановлено.

Оскільки у задоволенні касаційної скарги відмовлено, відсутні підстави для відшкодування ОСОБА_2 витрат на професійну правничу допомогу.

Керуючись статтями 400, 402, 409, 410, 415, 416, 419 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Постанову Чернігівського апеляційного суду від 21 червня 2022 року залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

Головуючий Судді: Є. В. Синельников О. В. Білоконь О. М. Осіян С. Ф. Хопта В. В. Шипович